

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh921>

ŞEYH UBEYDULLAH'IN OĞULLARI SEYYİT MUHAMMED SİDDİK (SADIK) VE SEYYİT ABDÜLKADİR

Melike SARIKÇIOĞLU*

Özet

1877-78 Osmanlı-Rus savaşı sonrası imzalanan Berlin Anlaşması'nda yer alan Ermenilerle ilgili madde, bu bölgedeki Kürt aşiretlerini topraklarını kaybedecekleri korkusuna sevk etti. Bu endişeye kapılanlardan biri de bölgede etkin bir güç sahibi olan Nakşibendi şeyhi Ubeydullah idi. O ve ona bağlı olanlar 93 Harbi'nde Osmanlı'ya yardım eden ender Kürt gruplarından olmalarına rağmen Berlin Anlaşması üzerine, Halifeye bağlı özerk bir bölge oluşturma fikrine düştüler. Planlarında, önce İran'daki Sünni Kürtleri güçlendirmek, sonra da Osmanlı'daki Kürtleri bir araya getirmek vardı. Şeyh Ubeydullah'ın ilk isyan faaliyeti önce İran'da baş gösterdi. Bu isyan harekâtına İran, onu destekleyen Rusya ve sonra da İngiltere İran'ın yanında yer alarak tepki gösterdi. Şeyh'in hem İran'daki hem de Osmanlı'daki isyan hareketleri Kürtlerin birlik gösterememelerinden dolayı başarısızlıkla sonuçlandı. Osmanlı Devleti bu isyanların başındaki Şeyh Ubeydullah'ı, oğulları Şeyh Sıddık ve Şeyh Abdülkadir'i yakaladı ve Şeyh'i ile oğlu Abdülkadir'i Mekke'ye sürdü. Şeyh 1883'te Mekke'de öldü. Oğulları ise babalarının yarım kalan işini bitirebilmek için her fırsatı değerlendirerek bölgedeki faaliyetlerine devam ettiler. Bu makalede söz konusu iki kardeşin bölgedeki Kürtleri bir araya getirme faaliyetlerinden bahsedilecektir ki Şeyh Abdülkadir ayan iken, Şura-yı Devlet başkanlığına kadar yükselmiş olan Osmanlı bürokratlarından biri olması bakımından önem arz etmektedir.

Anahtar kelimeler: *Osmanlı, İran, Ubeydullah, Abdülkadir, Sıddık.*

* Yrd. Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Sheikh Ubaydullah Sons Sayyid Muhammad Sıddık (Sadık) and Sayyid Abdulkadir

Abstract

After 1877-1878 the Ottoman-Russian war had signed the Berlin treaty contained matter related to Armenians. Kurdish tribes living in the area with the agreement they thought they would lose their land. One of these people was the Naqshbandi sheikh Ubeydullah. Sheikh Ubeydullah had an idea to create an autonomous region to the caliph . Sheikh was unsuccessful rebellion in the Ottoman Empire as well as movements in Iran. Sheikh's sons -Sheikh Abdulkadir and Sheikh Muhammed -continued their activities in the region in order to finish the unfinished work of father. in this article We will talk about Kurdish units in the region to ensure the activities of the two brothers.

Keywords: *Ottoman , Persian, Ubaydullah , Abdulkadir , Sıddık*

Giriş

Osmanlı Devleti İdris-i Bitlisî ile yaptığı anlaşma sonucu Doğu ve Güneydoğu'daki eyaletleri, Yurtluk ve Ocaklık sancakları şeklinde kendine bağlamıştı.¹ Fakat bu idari sistemin yan etkisi olarak bölgede güçlü Kürt liderler ortaya çıktı.² Uyguladığı bu sistemde Osmanlı Devleti, güçlü olduğu dönem süresince Kürt emirlerini kontrol altında tutabilirken, 18.ve19. yüzyılda merkezi otoritesinin zayıflaması üzerine emirler üzerindeki kontrolünü kaybetti. Bu zafiyeti gidermek ve merkezi yönetimi güçlendirmek amacıyla II.Mahmud eyalet sisteminde yeni düzenlemelere gitti.³ Bu yeni düzenlemelerle emirlikleri ortadan kaldırıldı.⁴ Fakat çeşitli nedenlerle yeni sistem tam olarak uygulanamadığı için devlet bu bölgede uzun yıllar yine de otoritesini kaybetti.⁵ Bu bölgelerde hem devletin otoritesini sağlayamaması, hem de diğer bir otorite olan Kürt emirleri tasfiye etmesi sebebiyle bu zamana

¹ Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, (Ankara:Türk Tarih Kurumu, 2.baskı, 1997), s./pp.10-23.

² Hakan Özoğlu, *Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği*, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005), s./p.85.

³ Hasan Uşak, *Kürdistan'da Aşiretçilik ve Milliyetçilik*, (İstanbul: Aram Yayımcılık, 2005), s./p.110,134-135; Özoğlu, s./pp.87-90

⁴ Wadie Jwaideh, *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi Kökenleri ve Gelişimi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 7.baskı,2012), s./p.157.

⁵ Musa Çadırcı, s./p.196; Muş ve Hazo arasında köylerden hiçbirini salyane vermez, askere gitmezdi.(Helmuth Von Moltke, *Kürdistan Dağlarından*, (İstanbul: Örgün Yayınevi, 2010), s./p.358, 378)

Şeyh Ubeydullah'ın Oğulları Seyyit Muhammed Sıddık (Sadık) ve Seyyit Abdülkadir

kadar emirler tarafından kontrol altında tutulan aşiret reisleri güçlenmeye başladı.⁶ Meydana gelen otorite boşluğu aynı zamanda şeyhleri de ön plana çıkardı.⁷ Ayrıca devletin ekonomik yönden sıkıntı içinde olmasından dolayı, halktan alınan vergiler arttırıldı. Buna paralel olarak aşiret beyleri de güçleri oranında halkı acımasız şekilde sömürmeye başladılar.⁸ İki taraftan sıkıştırılan halk güven ve adalet vaat eden şeyhler etrafında toplanmaya başladı.⁹ Bölgede gelişen bu olaylara bağlı olarak hâkimiyetini kaybeden devlet de bağımsız hareket eden Kürt beylerine karşı silahlı kuvvet kullanmak zorunda kaldı. Bu durum bölgede ciddi isyanlara ve devlete karşı gizli den gizliye dış bilemelere sebep oldu.¹⁰

1.Şeyh Ubeydullah İsyamı

19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Osmanlı Devleti'nin gücünü kaybetmiş olmasından yararlanan Kürt aşiretler, bölgede terör estirmeye başladılar. İran'ın durumu da Osmanlılardan farklı değildi. Her iki devlet de birbirine karşı sınırlarında yeterince güvenlik önlemi almadığı için şikâyetçi idi.¹¹ Osmanlı Devleti bu dönemde Rusya ile savaş içerisinde olması nedeniyle ciddi ekonomik ve sosyal sorunlar yaşıyor, bölgede yağma, gasp, katil olayları artıyordu. Devlet bu olayları önlemede yetersiz kalıyordu.¹² Doğu bölgesinin

⁶ Jwaideh, s./p.157-158.

⁷ Özoğlu, s./p.97.

⁸ Celil Celil, *1880 Şeyh Ubeydullah Ayaklanması*, (İstanbul: Peri Yayınları, 3.baskı, 1998), s./p.19.

Rusya'daki önemli aşiret liderlerinden biri olan Cafer Ağa'nın hükmü altında bulunan Kürtler, onun mülkünde bedava çalışmak, odun ihtiyacı karşılamak, nikah kıyma sırasında kendisine hediye olarak bir öküz vermek zorundaydılar. (Celil, s./p.19) İltizamın kötülükleri, müsellimlerin keyfi uygulamaları, vergilerin önceden toplanışı halkı perişan etmiştir.(Moltke, s./p.371.)

⁹ Celil, s./p.23.

¹⁰ Avyarov, *Osmanlı-Rus ve İran Savaşları'nda Kürtler*, (Ankara: Sipan Yayıncılık, 1995), s./p.27, 47-48, 90. 1843-46 yıllarında Bedir Han isyanı (Özoğlu, s./pp.157-158, 163), 1855 Yezdanşir Bey isyanı (M.A.Gasaratyan, O.İ.Jegalina, M.S.Lazarev, Şakire Xidoye Mihoyan, Çev: M.Aras, (İstanbul: Peri Yayınları, 3.baskı, 1998), s./pp.21-23) ; Avyarov, s./p.49. Nasturilerin en büyük aşireti olan Tiyariler özellikle Tanzimat sonrası arkalarındaki Avrupa ve Amerika'nın desteğini fırsat bilip bölgedeki Kürt emirlerine ve Osmanlı devletine vergi vermemeye başlamışlardı. Ayrıca İngiliz ve Fransız himayesinde din propagandası yapıyorlardı. Bu durum bölgedeki Kürt mirlerini kızdırmıştır. (Hakan, s./pp.157-158).

¹¹ *Güzide-i Esnâd-ı Siyasî-i İran ve Osmanî, Devre-i Kaçar*, (Tahran: Vezâret-i Umurü Harici Cumhuri İslamî İran, 3.c, 1368-1375), s./p.604.

¹² Jwaideh, s./p.159,167.

1878-1880'de kuraklıkla karşı karşıya kalması¹³ ve bu kuraklıktan İran'ının da etkilenmesi sınırlarda talan ve gasp olaylarını daha da arttırdı.¹⁴

Bölgede iki devletin de hâkimiyeti sağlayamamasına bağlı olarak sınırdaki Kürt aşiretler şeyhler tarafından örgütlenmeye başlandı. Özellikle bu bölgedeki Kürtlerin Sünni olması Nakşibendi tarikatını ön plana çıkarttı. Bu dönemde Nakşibendi tarikatının başında Şemdinli Şeyh Ubeydullah vardı.¹⁵ Şeyh'in mütevazı, tarafsız ve adaletli tavrı halkı kendi tarafına çekmesine yetti.¹⁶ Ayrıca Şeyh, mahalli cemaatlerin ruhani liderliğini, Kürt aşiretlerinin de akıl hocalığını üstlenerek bölgede ticaretin gelişmesi, anarşinin son bulması için Kürtleri bir araya getirme çabası içine girdi.¹⁷ Şeyh, aynı zamanda İran Devleti sınırları içinde yer alan Kürt aşiretler üzerinde de otoritesini genişleterek, Kürtlerin siyasi ve askeri lideri olarak Güneydoğu Anadolu'da ve Kuzeybatı İran'da oldukça etkili bir güce ulaştı.¹⁸ Böylece askeri ve siyasi gücünü arttıran Şeyh Ubeydullah ayaklandı. Onun bu konuda en büyük yardımcıları oğulları Abdülkadir ve Sıddık idi.¹⁹ Şeyh'in 1879'daki bu ilk isyan hareketi Kürtleri birlik haline getiremeye ve başarısız kalsa da, bu olay gelecek isyanların öncüsü oldu.²⁰

Şeyh'in 1880 de başlattığı ikinci isyan harekâtında, birinci kuvvetin başında oğlu Abdülkadir ve ikinci kuvvetin başında Sıddık yer alıyordu.²¹ Hedefleri Savçabulak, Tebriz, Urumiye, Salmas, Hoy ve Urumiye gölünün batısına düşen yerlere hâkim olmaktı.²² Osmanlı Devleti Şeyh'ten İran'a karşı savaşmayı bırakmasını istedi. İran Ordusu'na karşı ilk zamanlarda başarı

¹³ Jwaideh, s./p.159.

¹⁴ BOA.Y.PRK.UM.6/117; *Yeni ve Yakınçağda Kürt Siyaset Tarihi*, s./p.31.

¹⁵ Ailenin ruhani silsilesi Nakşibendi Tarikatı'nın Halidiye Koluna dayanmaktaydı. Aile kökenlerini 12.yüzyılda yaşamış Abdülkadir Geylani'ye ve Peygamberimizin kızı Fatıma aracılığıyla Peygamber'e dayandırmaktadırlar. Şemdinan Ailesi: Muhammed (SAV), HZ. Fatıma, HZ. Hüseyin, Abdülkadir Geylani, Seyyid Taha, Şeyh Ubeydullah, Seyyid Abdülkadir (Özoğlu, s./p.115; Basıl Nikitine, *Kürtler*,(İstanbul: Örgün Yayınevi, 2.baskı, 2010), s./pp.387-388.)

¹⁶ Jwaideh, s./p.162.

¹⁷ Celil,s./p.63.

¹⁸Botan, Bahdınan, Hakkari ve Ardelan emirliklerinin topraklarıdır. Hakkâri'deki başlıca tütün tarlaları Şeyh'e aittir. Bu yüzden Şeyh için ticari yolların güvenliği ve gaspla mücadelesi kendisi açısından da önemlidir. (Jwaideh, s./p.158; Özoğlu, s./p.95-96.)

¹⁹ Avyarov, s./p.123; Celil,s./p.71.

²⁰ Celil, s.73; Jwaideh, s.179.

²¹ Celil, s./pp.89-90; Tori, s./pp.43-44; Y.PRK.ASK. 4/43

²² Avyerov, s./p.125.

Şeyh Ubeydullah'ın Oğulları Seyyit Muhammed Sıddık (Sadık) ve Seyyit Abdülkadir

kazanan Şeyh ve oğlu Abdülkadir daha sonra büyük kayıplar vererek Osmanlı toprakları içinde olan Beradost'a sığındılar.²³

Osmanlı Devleti 18 Haziran 1881'de Şeyh ile yaptığı görüşmeler sonucunda Şeyh'in, oğullarının herhangi bir harekette bulunmayacaklarına dair teminat vermesi üzerine, kendisinin ve oğulların İstanbul'a celp edilmeleri konusunda anlaştı.²⁴ Daha sonra Abdülkadir'in Erbil'de kalmasına izin verildi.²⁵ Şeyh İstanbul'a getirildi.²⁶ Ancak Abdülkadir devlete verdiği sözü tutmadığı gibi, babasını da İstanbul'dan kaçırdı.²⁷ Devlet Şeyh ve oğlunu Oramar'da ele geçirdi, önce Musul'a ve oradan da Mekke'ye sürdü. Şeyh'in diğer oğlu Sıddık da yakalanarak İstanbul'a getirildi.²⁸ Şeyh ise 1883'de Mekke'de vefat etti.²⁹

2.Şeyh Muhammed Sıddık

Şeyh Ubeydullah isyanı süresinde İran tarafında yer alan bazı Kürt aşiretler Şeyh'e bağlanmıştı ve o öldükten sonra da bu bağlılıklarını oğlu Şeyh Sıddık'a bağlı kalarak gösterdiler. Bu bağlılıklarının en büyük göstergesi de babasına verdikleri vergilerini oğluna da vermeye devam etmeleri idi. Daha ilginç olanı da bu durumun İran tarafından kabul görmesi idi. Osmanlı Devleti de gözetim altında kalmak şartıyla Şeyh Sıddık'a babasının ölümünden sonra bölgede yaşama izni vermişti.³⁰ Bu zaman sürecinde Şeyh Sıddık el altından bölgede siyasî faaliyetlerine devam etti ve 1896'da bölgede çıkardığı fesatlardan dolayı gıyaben beş sene küreğe mahkûm edildi.³¹ Şeyh Sıddık'ın böyle bir ağır ceza almasına rağmen devlet tarafından yakalanmayıp uzaktan gözetim altında tutulmaya devam edilmesi dikkate değerdir.³² Bu olay Osmanlı Devleti'nin babası için takip ettiği politikasının devamı olarak yorumlanabilir. Bölgede gözaltında tutulan Şeyh Sıddık 1899'da Bab-ı Âli'ye

²³ Avyerov, s./p.127.

²⁴ BOA.Y.PRK.ASK, 7/55.

²⁵ BOA. Y.PRK.MYD.1/88

²⁶ GESİO, 3.c, s./p.670; Celil, s./p.113.

²⁷ BOA. Y.PRK.KOM, 3/65.

²⁸ Y.PRK.UM. 5/40; Y.A.RES.17/38; GESİO, 3.c, s./pp.746-747, 751, 752, 756, 758, 765; Minorsky V, Th.Bois, D.N.Mac Kenzie, *Kürtler ve Kürdistan*, (İstanbul:Doz Yayınları, 2.baskı, 2004.), s./p.101.

²⁹ Minorsky, s./p.101.

³⁰ BOA. BEO.2000/149979

³¹ *Güzide-i Esnâd-ı Siyasî-i İran ve Osmanî, Devre-i Kaçar*, (Tahran: Vezâret-i Umurü Harici Cumhuri İslamî İran, c.4, 1368-1375.), s./p.533; BOA. BEO. 2047/153522

³² BOA.BEO. 2047/153522

İran'nın emlak ve arazilerine el koyduğu, kendi aşiretinden birinin İranlılar tarafından öldürüldüğu iddiasıyla başvurdu. Osmanlı Devleti'nin bu konuya müdahil olma eğilimi göstermesi üzerine, İran Hariciye Nezareti bu konunun İran'ın iç işleri olduğu, Osmanlının bu konuda herhangi bir müdahalesinin kabul edilmesinin söz konusu olamayacağı, katil edildiği iddiasında bulunan kişinin Şeyh Sıddık'ın aşiretine mensup mevani ahalisinden olduğu ve bu kişinin İran sınırına saldırırken aşiret tarafından görülerek öldürüldüğu ve defin edildiği 30 Mayıs 1899 tarihli bir yazı ile bildirdi.³³ İran daha önce yaşananlara bağlı olarak, bölgede sorun çıktıktan sonra değil, çıkmadan müdahale edilmesi düşüncesinde idi ve bundan dolayı Şeyh Sıddık'ı ciddi bir şekilde takibata almıştı. Hatta onu takip etmekle kalmamış, ondan emin olmak amacıyla İran sadrazamı 1899'da Şeyh Sıddık ile bizzat görüşmüş ve bu görüşme sonucunda onun barışçı bir tutum içinde olmadığını kendi Hariciye Nezareti'ne bildirerek gereken önlemleri almalarını istemişti.³⁴ Kerkük mutasarrıfı Mahmut Nüzhet Paşa da 29 Ağustos 1899'da Revanduz'a bağlı İran hududunda bulunan Beradost nahiyesi beyzadelerinin Van'a bağlı Şemdinan kazasında bulunan Şeyh Sıddık ile silahlı çatışmaya gireceklerine dair haber aldığını Musul kaymakamlığına iletmişti.³⁵ Osmanlı ile İran arasında bu konu ile ilgili yazışmalar devam ederken, Şeyh Sıddık 13 Aralık 1899 tarihli bir yazı ile Van valisine baş vurarak Şemdinan'daki tekkesinin ihtiyaçları için İran'a giden adamlarından 23 hayvan ile 81 tumanlık eşya ve tekkeye ait 1500 tumanın İran'ın Urumiye şehrinden Ağa Han Emir tarafından gasp edildiğini ve bunların iadesini istediğini beyan etti.³⁶ Van valisi Tahir Bey de bu durumu dört ay sonra³⁷ Dahiliye Nezareti'ne ilettili. Ancak bu arada Şeyh Sıddık resmi makamlara baş vurmakla yetinmeyerek 500 adamını da Beradostluların üzerine sevk etti. İki taraf arasında meydana gelen çatışmada 150 Beradostludan 30 kişi öldürülmüş ve yaralanmıştı. Bab-ı Âli, Van'dan gelen bu bilgi üzerine Valiliğe, Şeyh Sıddık'ın adamlarının oç alma maksadıyla herhangi bir hareketine meydan verilmemesi konusunda talimatını bildirirken Valilik de Şeyh'in Zibar'a bağlı Rükün? karyesine Selim Ağa'yı yakalamak için 15-20 asker gönderdiği bilgisini İstanbul'a ilettili. Aynı zamanda Zibar, Musul vilayetine bağlı olduğu için, İstanbul'dan gelen bu

³³ GESİO,c.4, s./p.434, 541-543,545.

³⁴ GESİO,c.4, s./p.545.

³⁵ BOA. Y.PRK.UM.47/105

³⁶ BOA. DH.TMIK.M. 79/12

³⁷ 4 Nisan 1900

Şeyh Ubeydullah'ın Oğulları Seyyit Muhammed Sıddık (Sadık) ve Seyyit Abdülkadir

talimat 22 Nisan tarihli bir yazı ile Musul vilayetine bildirildi. Bu arada Osmanlı Tahran sefiri, Dahiliye Nezareti Van vilayetinden gelen 9 Mayıs tarihli telgrafına dayanarak Şeyh Sıddık'ın tekkesinin ihtiyaçlarını karşılamak için İran'a giden adamlarından Ağa Han tarafından gasp edilen hayvanlar ile 624 tuman akçesinin henüz iade edilmediği bildirildiğini, buna karşın daha önce İstanbul'a gönderilen 13 Aralık 1899 tarihli yazıda ise akçenin miktarının 1581 tuman olarak yazıldığını bu durumun Osmanlı Devleti'ni İran nezdinde hem zor duruma sokacağını hem de İran'ın itirazını kolaylaştıracağından İstanbul İran sefaretine yazılacak yazıda herhangi bir meblağ belirtilmemesi konusunda uyarıda bulundu. Tahran, Osmanlı tarafından Şeyh Sıddık'ın İran'da uğradığı zararı bildiren Ocak/ Şubat 1900 tarihli yazıya cevaben 18 Mayıs 1900'ta verdiği cevapta, gasp edilen hayvanların iade edildiğini, ancak bu olaydan Ağa Han'ın emlak ve hayvanlarının da zarar görmesi sebebiyle, bu konuda asıl onun şikâyetçi olduğunu bildirdi. Şeyh Sıddık tarafından Zibar'a öç almak amacıyla gönderilen adamlara karşı Beradostlulara Altıncı Ordu-yı Hümanyun'dan bir müfrezenin derhal sevkine ve sevk edilen askerler görev yerlerine gelinceye kadar gerekli tedbirlerin alınması konusunda da Musul valiliği uyarıldı. Bu bölgelerden gelen haberlere göre de, Şeyh Sıddık'ın adamları ve Beradostlular arasındaki çatışmalar devam etmekteydi. Bölgede çatışmalar devam ederken 14 Eylül 1900'da Fransa İran'a Şeyh Sıddık'ın amacının İran topraklarına saldırmak değil iltica etmek olduğunu, muhafız alayı ile huzura çıkmak, Huvi ve Urumiye yolundan Culfa'ya geçmek olduğunu ilettiler.³⁸ 16 Eylül 1900'de de Şeyh Sıddık'ın Van topraklarından Huvi ve Urumiye ve oradan da Culfa'ya geçmek istediğini dile getiren yazısı Urumiye kargüzarına ulaştı. Şeyh'in Osmanlı'dan çıkışı, muhalif ve yandaşları arasında kan davaları olması, hudutta ve bölgede düzensizliğe sebebiyet verebileceği endişesi her zaman sıkıntıya sebep olmuştur. Ayrıca babası ve kardeşiyle Urumiye muhasarasında neler yaptıkları hafızalardan silinmediği için, bu talep İran'ı oldukça fazla rahatsız etti.³⁹ Doğal olarak Şeyh'in bu isteği İran tarafından 11 Ekim 1900 tarihli yazı ile reddedildi. Şeyh bir taraftan İran'a geçmek için resmi izin talep ederken, bir taraftan da İranlı tüccarlarla özellikle tütünle ilgili problemler yaşıyordu. Şeyh'in vergisini ve ücretini verdiği tütüne İranlı aşiret tarafından el konmuş ve ücretinin verilmediğinden şikâyetçi olmuştu. Bu konuda

³⁸ GESİO,c.4, s./p.547.

³⁹ GESİO,c.4, s./p.549.

Tahran'nın İstanbul'dan bilgi istemesi üzerine Bab-ı Âli gerekli araştırmaların yapılması için Şemdinan'a 17 Şubat 1901'de resmi memurların gönderildiğini açıkladı.⁴⁰ Aynı zamanda 9 Nisan 1901 tarihli yazı ile bu konu ile ilgili olarak Tahran sefaretini vasıtasıyla Hariciye Nezareti'nin araştırma yapmasını istedi.⁴¹ Şeyh'in İran üzerine gasp ve tütün ile ilgili Şikâyetleri ortada iken, Şeyh'in İran topraklarından geçmek isteğine dair ısrarının devam etmesi üzerine İran bu konuyu bir daha İstanbul'a hatırlatma ihtiyacını hissetti. Dönemin İran Őahı Muzafereddin Őah “*daha önce bu kişinin Urumiye sınırında Őikak aşiret reisini öldürmesi ve mallarının gaspı vardır. Bu mallar geri istenmiş ve bu kişiye tabi olanlar yasaklanmıştır. Biz bu kişiye çok iyi tanıyoruz ki sınıra bizim askerler gelmeden burayı talan eden birisidir*” Şeklinde Şeyh hakkında olumsuz fikirlerini beyan etti.⁴²

Osmanlı Devleti zaten bu kişiye bölgedeki valiler aracılığıyla gözetim altında tutuyor, Şeyh'in gizli olarak çevirdiği olayları takip ediyordu. Örneğin Musul vilayetinden, 1902'de Şeyh Sıddık'ın adamlarıyla Bazaran kazası Şeyhi ve ahalisiyle görüştüğü haberinin alınması üzerine⁴³ Şeyh'in tecavüzünü engellemek için önemli görülen yerlere seksen kişilik süvari müfrezesi gönderilmişti.⁴⁴ Hatta Osmanlı bölgede sorun çıkarmaması, olayın büyümemesi için bir fiil olaylara müdahalede bulunmuştu. Bu olaylardan biri Şeyh Sıddık ve Bazaranlı Şeyh Muhammed efendilerle Beradost beyzadeleri arasında devam eden husumetin ciddi boyutlara gelmesi üzerine aralarında uzlaşı sağlanması için vali muavini Hamdi Bey'i görevlendirmiş; Hamdi Bey karşılıklı yaptığı görüşmeler sonucunda elli sekiz gün içerisinde bu kişiler arasında barışı sağlamıştı.⁴⁵ Fakat bu barış çok uzun sürmedi, kısa bir süre sonra tekrar sorunlar baş gösterdi.⁴⁶ Şeyh Sıddık Aralık ayında Revanduz'a bağlı bir köye saldırarak yağma ve gasp ederek insanları katledip yaralamıştı. O köyün sakinlerinden olan Şeyh Muhammed yüz katır ve kurtulabilenlerle Baylaman köyüne sığınmıştı.⁴⁷ Osmanlı Devleti gelişen bu olaylar üzerine 1902'nin sonunda Şeyh'i huduttan uzak başka bir yere iskan etme kararı aldı.

⁴⁰ BOA. DH.MKT.2393/ 23

⁴¹ BOA.DH.MKT.2479/42 12

⁴² GESİO,c.4, s./pp.554-555.

⁴³ BOA. DH.TMIK.M.130/ 2.

⁴⁴ BOA. DH.TMIK.M 129/35.

⁴⁵ BOA. DH.MKT. 580/ 47.

⁴⁶ BOA.BEO.2000/149979.

⁴⁷ BOA. BEO.1964/147296.

Şeyh Ubeydullah'ın Oğulları Seyyit Muhammed Sıddık (Sadık) ve Seyyit Abdülkadir

İran için ise, Osmanlının aldığı bu tedbirler yeterli değildi. Çünkü İran geçmişte Şeyh Sıddık'ın ve Şeyh Abdülkadir'in nüfuz ve etkisinin Kürdistan bölgesinde ne kadar yaygın olduğunu, aşiretlerin onlara güvendiğini ve bağlandığını biliyordu. İran daha önceki tecrübesine binaen olaylar çıktığı zaman engellemede yeterli olunamadığını bildiği için, olaylar çıkmadan bu konuda erkenden önlem almak gerektiğini düşünüyordu.⁴⁸ Bunun için de İran, İstanbul İran sefiri vasıtasıyla Bab-ı Âli ile sürekli iletişim halinde kalmaya dikkat etti.⁴⁹ Ayrıca her devlet gibi İran Devleti de sadece karşı devletin verdiği bilgilere bağlı kalmayıp kendi istihbaratının verdiği bilgilere göre tedbirlerini alarak sınır valilerine bu kişi için sürekli teyakkuzda kalınmasını istiyordu.⁵⁰ İran'ın istihbarat bilgilerine göre Şeyh Sıddık'ın Hüyaz mahallinde Situbey isimli kaleyi yeniden inşa etmeyi düşünüyordu. Bu yerin önemi, daha önce ayaklanmacıların toplandığı yer olması idi. İran daha önce yaşadıklarını tekrar yaşamamak, buradaki tüccar ve çalışanların can ve mal güvenliğini sağlamak için burada kale inşa edilmemesi konusunda karar almıştı ve halkı bu bölgeden uzaklaştırmıştı.⁵¹ Osmanlı Devleti de gelişen bu olaylara binaen Şeyh Sıddık'ı sürekli gözetim altında tutarak İran tarafından ifade edilen olayların doğru olup olmadığı konusunda araştırma yapmakta ve Şeyh hakkında gıyabında çıkarılan beş yıl kürek mahkûmluğunun uygulanıp uygulanmaması konusunu gündeme getirmekteydi.⁵² Haziran ayında Bağdat Altıncı Ordu-yı Hümayun'u Müşir Feyzi Paşa'ya Revanduz ve Musul redif livası kumandanlığından Şeyh Sıddık'ın Hakkârili Şeyh Hamid Paşazade Şeyh Ahmed ve Şehabeddin'in üç bin kadar isyancı ile beraber Beradostlu seyyid ve şerif beylerin üç yüz kadar avanesiyle toplandıkları ve İran valisinin bu taraflara gelmesindeki maksatlarının şeyh ile görüşme olduğu bilgisi iletilmişti. Gelen bu haberler üzerine Osmanlı Devleti çatışma meydana gelmemesi için önlemler almasının yanı sıra, Şeyh Sıddık'ın saldırmak amaçlı hareket ettiğinin öğrenilmesi üzerine de Van vilayetine bir müfreze asker sevk etmişti.⁵³

Şeyh Sıddık'ın bölgede gücünü artırma faaliyetlerine devam ettirmesi İran'ın endişelerinin artmasına neden oldu. Şeyh'in Mart-Nisan aylarında, İran

⁴⁸ GESİO,c.4, s./p.536.

⁴⁹ GESİO,c.4, s./p.558.

⁵⁰ GESİO,c.4, s./p.563.

⁵¹ GESİO,c.4, s./p.565.

⁵² BOA. BEO. 2047/153522 -30 Nisan 1903

⁵³ BOA. BEO. 2090/ 156701

toprakları dâhilinde, birkaç noktaya kale ve istihkam yapmak için sınırdan geçmek isteğinin teyit edilmesi üzerine⁵⁴, yakalanması ve sınırdan uzaklaştırılmasının zor olduğu bilindiği için, İstanbul ile tekrar görüşölüp iki devlet arasında en kısa sürede bu konunun çözölmesi gerektiği kararına varıldı.⁵⁵ İki devlet arasında görüşmelerin yazılı olarak sürdürölmesi ve sonuç alınması uzun zaman alacağından Şeyh de amacına yönelik çalışmalara devam etti.

Mesela İran tarafında Selmas'ta 12 Ağustos 1903'te Şeyh Sıddık'ın İran aşiretleriyle Osmanlı Piran aşireti arasını düzelittiği ve Milan aşiretini de kendi tarafına çekmeye çalıştığı haberi geldi. Bu da Şeyh'in bölgede istediği ortamı sağlamaya çalıştığını göstermekte idi.⁵⁶ Ayrıca İran bu konuda Rusya'dan ciddi destek görüyordu. Rusya adım adım Şeyh'in nerede olduğu ve ne yapmak istediği ve ne yaptığı konularında İran'a bilgi aktarıyordu.⁵⁷ Rusya bu konuda İran'a bilgi aktarırken aynı zamanda İran'ın baş danışmanlığını da yapıyor, Şeyh'e karşı alınması gereken önlemler hakkında şifahen öneriler de bulunuyordu.⁵⁸ Rusya'nın bu konuda İran'ın yanında yer almasının nedeni İran'a duyduğu muhabbet olmayıp, daha önce edindiği tecrübelerle dayanarak dini liderliği olan bir kişinin o bölgede etkin olmasını istememesi idi. Çünkü Rusya bu nitelikte olan kişilerin halkın üzerinde oldukça etkili ve sözünü geçiren kimseler olduğunu biliyordu.

1904'e gelindiğinde bu sorunun iki devlet arasında alınan önlemlere rağmen devam etmekte olduğu anlaşılmaktadır. İran 9 Mart 1904 tarihli telgrafında Bab-ı Âli'ye, Şeyh Sıddık'ın İran hududunda tekrar iki kale inşasına İstanbul'dan aldığı müsaade ile yapmaya başladığını, hatta Van vilayeti vasıtasıyla da Şeyh'e silah yardımı yapıldığı konusunda haber aldıklarını, Şeyh'e yapılan bu yardımların ise bölgede güvenliği sıfıra indirip bölgede hırsızlık ve gasp olayların artmasına neden olacağını söylüyor, bu haberlerin doğru olup olmadığı konusunda bilgi istiyordu.⁵⁹ Bu telgraf üzerine Osmanlı Devleti hem Van vilayetinden hem de Musul vilayetinden konu hakkında bilgi talep etti. Ancak Mayıs ve Haziran ayları içinde konu ile ilgili

⁵⁴ GESİO,c.4, s./p.567.

⁵⁵ GESİO,c.4, s./p.569.

⁵⁶ GESİO,c.4, s./p.571.

⁵⁷ GESİO,c.4, s./p.573.

⁵⁸ GESİO,c.4, s./p.576; BOA. BEO .1362/177110.

⁵⁹ BOA. BEO. 2285/ 171313

Şeyh Ubeydullah'ın Oğulları Seyyit Muhammed Sıddık (Sadık) ve Seyyit Abdülkadir

birbiriyle çelişen bilgiler merkeze ulaştı.⁶⁰ Mayıs ayının yarısından itibaren de bölgeden Serasker tarafından Şeyh Sıddık'ın Zibar taraflarına saldırmak amaçlı adam gönderdiği haberinin alınması üzerine, bölgede tahsilattan sorumlu asker ve zabitan Zibar'a gönderildi ve bu konuda Altıncı Ordu-yı Hümayun'dan yardım istendiği ve yüz mevcutlu bir müfrezenin de Zibar'a doğru yola çıktığı bildirildi. Osmanlı Devleti Mayıs-Temmuz aylarında Van ve Musul vilayetlerinden gelen Şeyh Sıddık'ın tecavüz haberlerinin çelişkili olması ve Bazaranlı Şeyh Muhammed ile Şeyh Sıddık'ı barıştırma çabalarının sonuçsuz kalması üzerine, konunun araştırılması ve sonuçlandırılması amaçlı memur atanmasına, ayrıca Dördüncü ve Altıncı Ordu-yı Hümayun'dan seçilen yetkin kişilerden oluşturulacak bir komisyon ile bu bölgenin ahalisinden gelen şikâyetlerin dinlenmesine, daha sonra da Şeyh hakkında çelişkili olan konuların aydınlatılmasına ve sonucunda da müstahak görülen cezanın uygulanmasına karar verdi.⁶¹

Şeyh'in iki devlet arasında sorun çıkarmasına neden olan konulardan biri Şeyh'in İran tarafında sahip olduğunu iddia ettiği mülklerle ilgili idi. 1904-5 tarihlerinde iki devlet arasında Şeyh Sıddık'ın emlakları için yapılan görüşmede İran, Şeyh Sıddık'ın kendi taraflarında yer alan emlâklarının kayıtlarına sahip olsa bile bunların babasının gasp ve yağmalarından elde ettiğini aynı zamanda bu emlâkların şu anda onun tasarrufunda olmadığını tarafsız bir kişi tarafından yönetildiği ve gelirlerinin de her yıl devlet tarafından ona merhamet göstergesi olarak verildiğini söylemiştir. Ayrıca sınır muhafızlarının da onun verdiği zarara binaen emlâklarını istediklerini ve Şeyh Sıddık'ın geçmişte yaptıklarından ve yapılan anlaşmaya göre İran sınırına saldırmama sözünü sebepsiz yere bozduğundan bütün haklarını kaybetmesine rağmen kendi devletinin büyüklüğü olarak Şeyh Sıddık ve kardeşi Abdülkadir'e yılda 150 tuman vermekte ve emlâklarının muhafaza ettiklerini dile getirmişlerdir.⁶²

Bu dönemde iki devlet arasında sadece Şeyh Sıddık meselesi yoktu.1847'den beri devam eden iki devlet arasında kesin hududun çizilememesi ve aşiretlerin çıkardığı meseleler daha ağırlıklı idi. 1903/4 Lahican komisyonundan sonuç alınamamasının sebebi, aşiretlerin çıkardığı olaylar ve 1905'te Rusya'nın Azerbaycan toprakları üzerinde ilerlemesi

⁶⁰ BOA. BEO. 1362/177110; 2336/ 175143

⁶¹ BOA. BEO. 2379/ 178402

⁶² GESİO,c.4, s./p582-583.

üzerine Osmanlı ordusunun da Bane'ye kadar ilermiş olmasıdır.⁶³ Somay'dan Mergaver sınırına kadar Osmanlı askeri mevcuttu.⁶⁴ Şeyh Sıddık da buraya piyade ve çok sayıda süvari göndermişti. İran bu duruma müdahale ederek Şeyh'in ilerlemesine engel olmuş, fakat Osmanlı kuvvetleri önünde durmuştu.⁶⁵ Osmanlı kuvvetleri 1906-7 tarihleri arasında İran topraklarında ilerlemeye devam etti.⁶⁶ İran için önemli, Osmanlı için kontrol edilmesi gereken Şeyh Sıddık Nisan 1907 yılında vefat etti.⁶⁷

Şeyh Sıddık olayına bakıldığında İran ve Osmanlının farklı tutumlar içerisinde olduğu görülür. Nedeni doğal olarak her devletin kendi çıkarına uygun davranmasıdır. Osmanlı Devleti açısından Şeyh Sıddık, kendi kontrolünde ve bölgede olması gereken bir kimsedir. Çünkü bu kişi Ruslara ve İranlılara karşı kullanılabilmekte, bölgede tampon görevi görmektedir. Bir şeyh olarak halifeye de bağlıdır. Osmanlı topraklarından ziyade İran topraklarında sıkıntı meydana getirdiği sürece Osmanlı açısından gözetimde tutulması gereken bir kimsedir. İran açısından ise, onun bölgedeki Sünni Kürtleri kendine bağlaması doğal olarak İran'ı rahatsız etmektedir. Osmanlı Devleti'ne kendi gücü yetmediği için yanına Rusya'yı almaya çalışmakta, sorunu Rusya ile birlikte çözmek istemektedir. Doğal olarak bu durum Rusya'nın genel politikasına da uygun düşmektedir. Çünkü Rusya İran'ın topraklarını kendi toprakları gibi gördüğü için, bölgede etkin dini bir lideri istememekte, İran'ın yanında yer alıp Osmanlıya baskı yapmaktadır. Çünkü tarihten gelen tecrübesine dayanarak bölgede dini nitelikli bir lider ile başa çıkamayacağını bilmektedir. Ayrıca iki devlet arasındaki bu sıkıntı Rusya'nın bölgeye müdahalesini kolaylaştırmaktadır. Şeyh Sıddık yönünden ise, Şeyh Sıddık ise babasının yarım kalan işini tamamlamaya çalışıyordu. Şeyh'e göre İran Devleti Osmanlı Devleti'ne göre daha zayıftı ve Şii İran devletindeki Sünni Kürtleri bir araya getirmek daha kolaydı. İran tarafında bu birlikteliği sağlayıp güçlendikten sonra Osmanlı Devleti ile daha rahat mücadele edebilirdi, şimdilik Onun dâhili sınırında sorun çıkarmamaya dikkat ediyordu.

⁶³ BOA.HR.SYS.705/1.

⁶⁴ GESIO,c.4, s./p.587.

⁶⁵ GESIO,c.4, s./p.589.

⁶⁶ BOA.Y.MTV.306/5.

⁶⁷ BOA. BEO. 3041/ 228032; DH.MKT.1157/22.

Şeyh Ubeydullah'ın Oğulları Seyyit Muhammed Sıddık (Sadık) ve Seyyit Abdülkadir

3.Şeyh Abdülkadir

Babası tarafından halefi ilan edilen Şeyh Abdülkadir, babasıyla beraber 1881 Mekke'ye sürülmüştü. O ve babası Mekke'ye sürgüne gittiğinde Osmanlı Devleti tarafından hayatlarını idame ettirebilmeleri için onlara maaş bağlanmıştı. Babasının 1883'de vefat etmesi üzerine Şeyh Abdülkadir ve ailesine bu maaşın verilip verilmemesi konusunda İstanbul'dan bir bilgi gelmemesi üzerine maaşları kesildiği için sıkıntı yaşamışlardır. Ayrıca Şeyh Abdülkadir babasının ölümünden sonra bölgenin hava şartlarından dolayı babasının eşinin ve iki erkek kardeşinin öldüğünden, bölgenin yazlık yeri olan Taif'e gitmelerine izin verilmediğinden dolayı ailesinin feryat ettiğini ifade etmiştir. Eğer Sultan'ın izini olursa ailesinin memlekete ve kendisinin İstanbul'a ve yahut ailesiyle beraber İstanbul'a dönmelerine izin verilmesini isteyen mektubu Mekke valisine iletmiştir. Mekke valisi de bu durumu 8 Mart 1884 tarihli bir telgrafla Sultan'a bildirmiştir.⁶⁸ Fakat Sultan Şeyh'in dönmesine olumlu bakmamıştır. İlginç olan dönemin Mekke valisi ve komutanın bu konu üzerinde durmalarıdır. Bu durumda ya Şeyh Abdülkadir gerçekten büyük bir sıkıntı içindedir ve vali bu duruma üzülmemektedir ya da Şeyh'in orada bulunmasından rahatsız olup ondan kurtulmak istemiş olduğu düşünülebilir. Mekke valisi Şeyh Abdülkadir'in dönmesine izin vermesi için Sultan'ı ikna etmek amacıyla İstanbul'a 12 Aralık 1886'da yazdığı telgrafta Şeyh Ubeydullah'ın ailesine tahsis edilen beş bin kuruştan Şeyh Abdülkadir'e dokuz yüz kuruş düştüğünü ve bu paranın Şeyh'in yirmi beş kişiden oluşan ve daha önce oldukça refah içinde yaşayan ailesine, Mekke gibi pahalı bir yerde temel ihtiyaçlarını karşılamak için bile yetmeyeceğini belirtmiştir. Hatta Vali bu telgrafta Şeyh'in memleketinde yeterince malı ve akarı olduğunu, ancak memleketlerinden uzak oldukları için bunlardan faydalanamadıklarını da eklemiştir. Şeyh'in ailesiyle beraber geri dönüşüne izin verilmesini ve Şeyh'e verilen dokuz yüz kuruşa ek olarak dört yüz veya beş yüz kuruş arttırılarak yaşamının biraz daha rahatlatılmasının Sultan'ın şanına yakışır olacağını beyan etmiştir.⁶⁹ Sultan Mekke'den gelen bu mektuplara rağmen Şeyh Abdülkadir'in sürgünden dönmesine olumlu bakmamış ve bu konu oldukça uzun süre sürüncemede kalmıştır. Sultan'ın bu tutumunun sebebini büyük bir ihtimalle isyanın üzerinden yeterince zaman geçmemesi veya İngiltere-Rusya'nın tepkilerini çekmemek olduğu düşünülebilir. Şeyh'in orada

⁶⁸ BOA.Y.PRK.UM. 9/50; 6/81.

⁶⁹ BOA.Y.PRK.UM. 9/50.

tutulması doğal olarak İnan açısından çok önem taşımaktadır. Çünkü onlar için bu kişinin serbest bırakılmasının anlamı, babasının yarım kalan işini devam ettirmesine fırsat tanınmasıdır. Hatta bu konu o kadar sürüncemede kalmıştır ki 1890'lara gelindiğinde sınırda şeyh'in sürgünden döndüğüne dair rivayetler dolaşır olmuştur. İnan Urumiye idarecisi bu rivayetleri 7 Mayıs 1890 tarihli telgrafla kendi Hariciye Nezareti'ne bu haberlerin doğru olup olmadığının bildirerek araştırılması gerektiğini, çünkü hudutta iki devletin emniyet ve menfaatleri açısından bu durumun önem arz ettiğini bildirmiştir.⁷⁰ şeyh Abdülkadir 1891'de de para ve bulunduğu yerin havasından şikyet ederek İstanbul'a dönme isteğindedir. Fakat Dersaadet'in bu isteğe cevabı bu dönemde ne İstanbul'a ne de şam'a gelmelerinin uygun olmadığı maaşlarının tam verilerek Taif'te ikametlerine devam etmeleridir.⁷¹

şeyh'in Taif'den memleketine dönmesine ancak 1893'te izin verilmiştir. Fakat şeyh Abdülkadir'in İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde yer alması ve II.Abdülhamit ile ilgili düşüncelerinden dolayı 1896'da tekrar sürgüne gönderilmiştir. Doğal olarak bu konu Osmanlı'nın yanı sıra İnan'ı da ilgilendirdiği için onlar da konuyu takip ediyorlardı. 30 Mayıs 1899'da Azerbaycan hudut komisyonu şeyh'in gizli olarak Kürdistan'a döndüğünü Tahran'a bildirmişti. Rusya tarafından şeyh'in Mak üzerinden giriş yaptığı söylentileri yayılmıştı. İnan'da şeyh Sıddık ve şeyh Abdülkadir'in bütün nüfuz ve etkilerinin aşiretler üzerinde nasıl güçlü olduğu önceden bilindiğinden dolayı hemen harekete geçmişti.⁷² Dönemin İstanbul İnan sefiri bu konuda Bab-ı li ile sürekli görüşme içerisinde kalarak bilgi almaya çalışmıştı.⁷³ Bu arada çıkan haberler doğru idi ve Bab-ı li de Medine-i Münevver'den eşi ile birlikte kaçan şeyh Abdülkadir'in peşine düşmüştü. Hatta Bağdat ve çevresindeki aşiret reislerine şeyh ve eşi görüp bildirenler için mkfat verileceği haber verilmişti. 15 Temmuz 1903 tarihli bir telgrafla da Bağdat'ı şeyh ve eşinin Fırat nehrini geirtmemeleri ve bunun için gereken önlemleri almaları konusunda uyarılmışlardı.⁷⁴ Van valisinin 7 Kasım 1905 tarihinde Dhiliye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta şeyh Sıddık'ın kardeşi şeyh Abdülkadir'in eşini alması için dışarıya adam göndereceği bilgisi yer

⁷⁰ GESİO, c.3, s./p.767.

⁷¹ BOA.DH.MKT.1899/90.

⁷² GESİO,c.4, s./p.536

⁷³ GESİO,c.4, s./p.558.

⁷⁴ BOA.Y.PRK.UM. 65/71.

Şeyh Ubeydullah'ın Oğulları Seyyit Muhammed Sıddık (Sadık) ve Seyyit Abdülkadir

almıştı.⁷⁵ Ayrıca Osmanlının aldığı haberlere binaen Şeyh Abdülkadir'in de Trablusgarp'ta yer değişiminde bulunduğu, fakat henüz nereye hareket ettiğine dair bilgi alamadıkları bildirilmişti.⁷⁶ Van vilayeti 2 Şubat 1906 tarihli bir yazı ile Şeyh Abdülkadir ve ailesinin dışarıda oldukları yeni bildirildiğinden, Şeyh Sıddık'ın takip edilmesi ve bir oğlunun da celp edilmesi konusunda merkezden izin istemişti. Bu arada Şeyh Sıddık Van vilayetine Şubat 1906' başvurarak Muhammed Efendi'nin üç ay süre ile Beyrut'ta kalmasına ruhsat verilmesi, ayrıca Şeyh Abdülkadir'in ailesinin de onun gözetiminde memleketine dönmesine izin verilmesi talebinde bulundu. Ağustos 1906'da da Şeyh'in ailesinin bu kişinin gözetiminde memleketlerine geri döndükleri kumandanlığa ve polis müdürlüğüne bildirildi.⁷⁷

1907 yılında Şeyh Sıddık'ın ölmesi üzerine⁷⁸ Şeyh Abdülkadir kardeşinin vefatından ve ailelerine bakacak kimse kalmadığından bahisle memlekete dönmesine izin verilmesini istemiştir. Osmanlı Devleti de bölgede ve hudutta sıkıntı meydana getirmemesi ve Şemdinan'dan çıkmaması koşuluyla aşiret ve ahalisi arasında yaşamasında bir sakınca olmadığını Mayıs 1907'de beyan etti.⁷⁹ Şeyh Abdülkadir ise İstanbul'a 1908 yılında dönerek babasının yarım kalan işini tamamlamak için Kürt Teavün ve Terakki Cemiyetini kurdu, kendisini de ömür boyu başkan kalacak şekilde nizamname hazırlattı.⁸⁰ Bu cemiyetin içinde Babanlar ve Bedirhanlar gibi bölgenin ileri gelen Kürt aşiretleri de vardı. Bu örgüt İstanbul'da kurulmasına rağmen Bitlis, Musul ve Diyarbakır'da da faaliyet gösteriyordu.⁸¹ İki devlet arasında sınırdaki süregelen karşılıklı katli ve eşya talanına ek Osmanlı Devleti'nin Şeyh'e dönme izni vermesi İran'la ilişkilerin daha da gerilmesine sebep oldu.⁸² İran'ın Şeyh Abdülkadir hakkında şikâyetleri devam etti. Tahran Bab-ı Âli'ye 28 Şubat 1910 tarihli bir yazda: “*Şeyh Ubeydullah'ın oğlu Şeyh Sıddık'ın Azerbaycan eyaleti dâhilinde İran tebaasına ait mal ve arazide yağma ve gasp yaptıklarını, insanların canlarına acımasızca kıydıklarını daha önce bildirdikleridir. Şimdi de Devlet-i Âliye-i Osmaniye'nin de bildiği üzere nöbeti*

⁷⁵ BOA. DH.TMIK-M. 213/37.

⁷⁶ BOA. DH.TMIK-M. 213/37,30. 30 Ocak 1906

⁷⁷ BOA. DH.TMIK-M. 213/37,30.

⁷⁸ BOA. BEO. 3041/ 228032; DH.MKT.1157/22.

⁷⁹ BOA. BEO. 3041/ 228032.

⁸⁰ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, (İstanbul: İletişim Yayınları,c.1, 1998.), s./p.430.

⁸¹ Özoğlu, s./p.116.

⁸² BOA. DH-İD. 122/ 6.

kardeři Őeyh Abdűlkadir almıřtır. İnan ařiret reislerini açıktan veya gizli olarak İnan Devleti'ne karřı ayaklandırılmaktadır. Hatta bu Őekilde Kűrdistanı gasp edebilmek için Savabalak idarecisine gizli talimat vermiřtir. Diđer taraftan da ahalinin emlakını satın almak için tacir baři Ađa Potrus'u kűylere gűndermiřtir. Bu geliřen olaylara binaen Osmanlı Devleti'nden biran evvel bu kiřinin yakalanmasını rica ediyoruz” denmiřtir.⁸³ İnan Devleti tarafından gűnderilen bu telgraf űzerine Bab-ı Őali Dāhiliye Nezareti'nden bu iddiaları arařtırmasını istemiřtir. Bunun űzerine harekete geçen Van valisi Bekir Sami Bey Őeyh Abdűlkadir'in Őemdinan'da olup olmadıđının űđrenilmesinin zor olduđunu, Őeyh'in ařiretler űzerinde etkili olduđunu, ayrıca Őemdinan kaymakamlıđının Őeyh'in elinde olduđu için bu konuda dođru bir malumat alınamadıđını bildirmiřtir.⁸⁴ Fakat Őeyh'in Őemdinan'da sűrekli ikametinin İnan tarafından daima Őikāyet sebebi olacađını da merkeze haber vermiřtir.⁸⁵ Van vilayetince Urumiye ve Huvi taraflarının durumunu tahkik etmek ve Kűrtlerin tecavűzlerini engellemek amaçlı nasihatte bulunmak űzere gűnderilen Gevar ve İřnu(Eřnu) kaymakamları Nazım ve Berki Beylerin gűrevlerini suiistimal ettikleri ve bu konunun İnan ve bűlgede sıkıntı meydana getireceđinden bu kiřilerin gűrevden alınmaları Harbiye Nezareti'nden Ađustos 1909'da istenmiřtir.⁸⁶ Bekir Sami Bey konu űzerine arařtırılmasını derinleřtirerek elde ettiđi bilgileri rapor haline getirerek 23 Mart 1910 tarihli bir yazı ile İstanbul'a sunmuřtur. Bu raporda “Őeyh Abdűlkadir'in Savabalak'ta maksadı ve miktarı belli olamayan bir topluluk teřkil ettiđi yanında Ermeni fedailerinden olan İnan polis gűzetiminde olan İypem? isimli kiři ile Huvi'ye geldiđi, buradan da Urumiye'ye geçecekleri haberi alınmıřtır. Bu grubun sayısının ciddi olarak arttıđı ve bu konuda Őimdiden űnlem alınması gerektiđi anlařılmaktadır. Bűlgede iki tabur Osmanlı askeri ve ű yűzűn űzerinde jandarma olmasına rađmen Eřnu ve ehrek kaymakamlıkları vekaleten yűnetildiđi için kendilerine tevdi edilen gűrevlerini yerine getirmedikleri bilinmesine rađmen yerine gűnderilebilecek kimse olmadıđından da bu kiřiler ile idare edilmektedir. Selduz'da ise yűnetici olarak kimse bulunmamaktadır ki bu ciddi bir sıkıntıdır. űnkű sınır komisyonu burada ikbal edecektir. Bu bűlgenin idaresiz kalması ciddi

⁸³ BOA.Y.PRK.UM. 65/71.

⁸⁴ BOA.DH.MUİ. 71/68. 21 Mart 1910

⁸⁵ BOA. BEO. 3718/278787.

⁸⁶ BOA. DH. MKT.2898/18.

Şeyh Ubeydullah'ın Oğulları Seyyit Muhammed Sıddık (Sadık) ve Seyyit Abdülkadir

sorunlar meydana getirecektir. Bunun için mukatadan tam maaşlı zabitan-ı askeriyeden kaymakam tayin edilmesi uygun olacağını” beyan etti.⁸⁷ Bekir Sami Bey bir hafta geçmeden aynı konu ile ilgili olarak Şeyh Abdülkadir'in isyan hazırlığı içinde olduğunu bildirdi. Bunun delillerinden biri Seldusi kaymakamlığına Bedrusi?⁸⁸ ve mahalli ulemadan olan Abdulferiz'in müftülükte istihdamını desteklemesidir. Şeyh Abdülkadir'in reayası ve kendisinin Urumiye'de az çok gösterdiği faaliyetlerinden dolayı vilayet taksim komisyonunca Şemdinan'a tabi Kürt nahiyesinin idarecisi sıfatıyla yer almıştır. Şehbenderlik yapmaya ehil bulunmayan bu zat Urumiye'ye tayin edilmiştir. İran Devleti ile olumlu ilişkilerin devamı dilendiği bu dönemde bu kişinin atanması hem İran hem de Rusya'nın tepkisini çekmiştir. Nüfusunun büyük bir kısmı Şii olup daha yeni yeni Osmanlıya meyil göstermeye başlayan bu yere bir Nesturî'nin atanması Şeyh Abdülkadir'in niyetini açıkça ortaya koymasından dolayı Bab-ı Âli, Şeyh Abdülkadir'i İstanbul'a çağırmıştır.

Bekir Sami Bey'in elde ettiği bilgilere göre, Kürtlerin bu bölgede toplanmaya başlamalarının nedeni Ermenilere karşı değil, Osmanlı hükümetine karşı bir isyan şeklinde ortaya çıkması muhtemel görünmektedir. Babası Şeyh Ubeydullah'ı açıkça gayrete getiren kişinin de Şeyh Abdülkadir olduğu zaten bilinmekteydi. Burada Şeyh Abdülkadir'in asıl amacı batılılarca empoze edilen İran ve Osmanlıdaki Kürtleri birleştirerek bir Kürdistan hükümeti ve yahut muhtariyetle idare edilir bir Kürdistan bölgesi oluşturmak ve yönetiminin başına da kendisinin geçirilmesidir. Osmanlı bu dönemde Şeyh Abdülkadir'in akrabalarından olan Şeyh Muhammed Efendizade ve Mecid Efendilerin, ondan aldıkları talimat çerçevesinde hareket ederek kargaşa çıkaracakları ve bu olaylara Savçabulak'taki İranlı Kürtlerin de dahil olabileceklerine dair bilgiyi bir çok kaynaktan öğrenmişti. Şemdinan kaymakamı ve naibi, Şeyh'in tavsiyesiyle tayin edilmiş ve bu kazada bulunan memurların hepsinin bu aileye kalben bağlı olduğundan bu bölgenin durumu hakkında doğru haber almak mümkün değildi. Şeyh Abdülkadir Şemdinan'da

⁸⁷ BOA.DH.MUİ.71/68; BEO. 3718/278787.

⁸⁸ Bedrusi? aslen Hakkarili bir Nesturî olup bütün tahsilini İngiltere'de yapmıştır. Bu kişi Urumiye'de tüccar vekili sıfatıyla kalmış ve Osmanlı ordusunun bu bölgeyi işgali sırasında hudut komisyon üyesini evinde ağırlayarak rehberlik ettiğinden dolayı Urumiye şehbenderliğine tayin edilmiştir. İngiltere'nin İran'ı desteklemesinden dolayı bu kişinin Urumiye şehbenderliğine atanmasına İran ses çıkarmamıştır. Fakat Azerbaycan havalisinin daha önceki dönemlerde geçirdiği isyanlarda faaliyet göstermesinden dolayı gerek İran ve gerek Rusya hükümetlerinin şikayetleri üzerine azil edilen bir kişidir. (BOA. DH.MUİ. 71/68)

bulunduğu sürede İranlı bir çok reis ve şeyhle görüşmüştü. Hatta Bazaran Şeyh'i ile öteden beri ve ailece aralarında düşmanlık olduğu halde o da bu toplantılara katılmıştı. Hatta bu esnada İrân'da bulunan firari paşalarla da bağlantı kurarak ilticalarına yardım ettiği de söyleniyordu. Osmanlı Devleti Hakkari ve Gevare birer bölük, daha sonra da Şemdinan'a yeter miktarda asker sevk etti. İzinli olarak İstanbul'da bulunan Şemdinan kaymakamıyla naibinin hemen başka bir vilayete nakillerine karar verildi. Yerlerine yetenekli ve cesur bir kaymakam ile naibin tayinine, ayrıca Gevar'ı idare edemeyeceği anlaşılan Gevar kaymakamının da başka bir yere nakline; idarede sıkıntı çıkaran birkaç reisin aileleriyle birlikte bu bölgeden uzaklaştırılmalarına, başka bir yere iskan edilmelerine Nisan 1910'da hükümet tarafından karar alındı.⁸⁹ Alınan bu karar üzerine Çehrik kazasına Dördüncü Ordu-yı Hümayun 19'uncu alayda görev yapan Yüzbaşı Ziya, Selduz'a, 15'inci alaydan Yüzbaşı Hasan ve Eşnu kazasına da 29'uncu alayın üçüncü taburunun birinci bölümünde görevli Yüzbaşı Ziya Beylerin tayinleri Harbiye nazırı tarafından 30 Nisan 1910 yapıldı.⁹⁰ Bölgede önlemler alınmasına rağmen Şeyh Abdülkadir faaliyetlerine devam etti. Şeyh Abdülkadir İrân'a bağlı Azerbaycan eyaleti dâhilinde bulunan aşiret reislerini hükümete karşı kışkırttı. Hatta sözü edilen bölgelere ve Baranduz'a Osmanlı tarafından beş yüz Arnavut'un sevk edileceği bilgisini İrân'a ilettili.⁹¹ Osmanlı Devleti İrân'dan gelen bu haberler üzerine 1910 yılının ilk aylarında Ayan meclisine ayan⁹² olarak görev alan Şeyh Abdülkadir'i hızlı bir şekilde İstanbul'a getirtti. Ayrıca bölgede sözü edilen olayın engellenmesi ve önlem alınması konusunda da gereken yerlere 13 Eylül 1911 tarihli yazı ile emirlerini ilettili.⁹³ Bu arada Şeyh Abdülkadir'in aynı sülaleden olan ve bölgede sözü geçen Mebus Seyyid Taha Efendi ile arası açıldığı için onlara bağlı olan Şemdinan ve çevresindeki ahali de ikiye ayrılmıştı. İki taraf arasında müteaddit defalar olaylar çıkmış bu olaylar merkez kazadaki jandarmaların müdahalesiyle bastırılmıştı. Bu iki şahsın bölgenin güvenliğini daha fazla sarsmaması için 15 Eylül 1911 tarihli bir yazı ile alınan önlemler artırıldı.⁹⁴ Gelişen bu olaylar karşısında Seyyid Taha bir taraftan hükümetten sığınma talep ederken bir taraftan da Rus

⁸⁹ BOA. DH.MUİ. 71/68.

⁹⁰ BOA. DH.MUİ. 71/68.

⁹¹ BOA.BEO. 3937/295274 .

⁹² Özoğlu, s./p.116.

⁹³ BOA. BEO. 3936/295168 .

⁹⁴ BOA. BEO. 3937/295274 .

Şeyh Ubeydullah'ın Oğulları Seyyit Muhammed Sıddık (Sadık) ve Seyyit Abdülkadir

kumandanlığına giderek aşiret birliklerini onların emrine vermek için pazarlık yaptı.⁹⁵ Aynı zamanda Şeyh Abdülkadir'den öç almak ve onun köylerine saldırmak için, Urumiye üzerinden topladığı silahlı kişilerle Şemdinan üzerine yürüdüğü haberi geldi ki, bu bilginin açılımı Hakkari'den Musul hududuna kadar en sarp bölgenin onun eline geçeceği anlamına geliyordu. Bunun üzerine Osmanlı Devleti Seyyit Taha'nın üzerine asker gönderdi. 1912'nin son aylarında O da İran'a kaçarak⁹⁶ İngiliz hükümetine bağlı çalışmaya başladı.⁹⁷ İngiltere görünürde sadece İran'ın güney bölgeleriyle ilgileniyormuş gibi gözükse de kuzey bölgeleriyle de ilgileniyordu. Ve her zaman ki politikası olarak önce o bölge halkını kendi tarafına çekmişti. Bunun en güzel örneklerinden biri Necef ve Kerbela'da hayrat ve hasenat adı altında, şeyhler gibi bölgenin ileri gelenlerini de kullanarak, halka sadaka akçesi dağıtıyordu. Bu sayede bölgedeki İngiltere konsoloslukları fakir fukaranın koruyucusu olarak anılmaya başlamıştı.⁹⁸ 7 Haziran 1913'de Seyyit Taha ve adamlarına yapılan araştırma ve tutuklamalar devam ederken Şeyh Abdülkadir'in adamları da takibata aldı.⁹⁹ 1914'de de bölgede devam eden Seyyit Taha olayında doğal olarak Şeyh Abdülkadir de hükümetin yanında bin kişiden daha fazla bir güçle yer almış, bölgede çıkan diğer olaylarda da hükümetin yanında yer almaya devam etmiştir. Hatta tütün vergisi konusunda Şemdinan kaymakamlığına doğru bilgi verdiği için Van valiliği Şeyh Abdülkadir'e üçüncü dereceden nişan verilmesi gerektiğini merkeze iletmışti.¹⁰⁰

Bu arada Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşına girdi. Devlet Şeyh Abdülkadir ve oğullarından bu harpte yararlanıp yararlanamayacağını bilmek istiyordu. Haziran 1916 tarihli gelen yazılı rapor, Şeyh Abdülkadir ve oğullarından bu konuda istifade edilemeyeceği yönündeydi.¹⁰¹ Şeyh Abdülkadir öteden beri şüpheli davranışlarından dolayı dönemin Dahiliye Nazırı Talat Paşa'nın emriyle Nisan 1917'den itibaren takibat altına alınarak

⁹⁵ Aziz Samih İlder-C.H.D.Ryder, *Osmanlı –İran Sınırından Anılar*, Haz:Ali Murat Kurşun, (İstanbul: Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği, 2014.), s./p.104.

⁹⁶ BOA. BEO.4125/309323.

⁹⁷ Muzaffer İlhan Erdost, *Şemdinli Röportajı*, (Ankara: Onur Yayınları, Genişletilmiş bask, 1993.), s./pp.88-91.

⁹⁸ BOA. HR. SYS.91/6.

⁹⁹ BOA. BEO.4191/314307.

¹⁰⁰ BOA. ITAL.492/35.

¹⁰¹ BOA.DH.ŞFR.65/41, 113.

bu takibat cumhuriyet döneminde de devam ettirilmişti.¹⁰² 1918 yılında Kürt Teali Cemiyeti'nin kurucuları arasındaydı ve derneğin başkanlığını yaptı.¹⁰³ Bu cemiyette Emin Ali Bedirhan ile özerk bir Kürdistan konusunda anlaşamadıkları için aralarında sorun yaşanmaya başlandı. Çünkü Bedirhan bağımsız bir Kürdistan isterken, Abdülkadir Halife'ye bağılı kendi içinde otonom özerk bir Kürdistan istiyordu. Bunu da İngilizlerin yardımını alarak başaracağını ümit ediyordu.¹⁰⁴ Şeyh Abdülkadir bu düşüncesini 27 Şubat 1920'de yayınlanan İkdam gazetesinde açık bir şekilde dile getirmesi üzerine bağımsızlık ve özerklik taraftarı olan Emin Ali Bedirhan tarafından başkanlıktan ve cemiyetten atıldı. Fakat Kürtler arasında bu ayrılık İngilizlerin desteğini geri çekmelerine neden oldu.¹⁰⁵ Şeyh Abdülkadir 1919 yılında Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın üyesi oldu.¹⁰⁶ Şeyh Abdülkadir bu fırkaya neden üye olduğunu 1925 yılında Şeyh Said ayaklanmasından dolayı yargılandığı İstiklal Mahkemesi'nde bölgede düşünülen Ermenistan fikrini içten çökertmek ve özerk Kürdistan'ı gerçekleştirmek olarak açıklamıştır.¹⁰⁷ 1918 yılının Ekim ayında Ayan meclisinin açılması üzerine bir önceki hükümet tarafından memleketine gitmesine izin verilen Şeyh Abdülkadir İstanbul'a çağırıldı.¹⁰⁸ 5 Mart 1919 tarihinde Damat Ferit Paşa Hükümeti'nde Şura-yı Devlet reisliğine getirildi.¹⁰⁹ Damat Ferit Paşa'nın bu atamasında büyük bir ihtimalle İngilizlerin gönlünü kazanma isteği veya baskısı vardı. Şeyh devletlerarası barış görüşmelerinde özerk Kürdistan bölgesi için İngilizlerle işbirliği içerisine girdi, gelişen olaylar neticesinde başarılı olamadı.¹¹⁰ Abdülkadir'in bu faaliyetlerine yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde de devam etmesi üzerine 1917'den beri takip edilen Şeyh Abdülkadir 2 Aralık 1924'de Şeyh Said'in oğlu Ali Rıza tarafından evinde ziyaret edildiği, 8 Nisan 1925'de de İngiliz Elçiliği Koruma görevlisi olan Selim İhsan ile görüştüğü, 12 Nisan 1925'de İngiliz Mr. Teker'i ziyarette bulunduğu ve görüşmelerin konusunun

¹⁰² Mehmet Bayrak, *Kürtler ve Ulusal-Demokratik Mücadeleleri*, (Ankara: Özge yayınları, 2.baskı, 2013.), s./p.127.

¹⁰³ Özoğlu, s./p.116.

¹⁰⁴ Özoğlu, s./pp.117-118.

¹⁰⁵ Özoğlu, s./pp.119-120.

¹⁰⁶ Özoğlu, s./p.116

¹⁰⁷ Ahmet Kahraman, *Kürt İsyancıları Tedip ve Tenkil*, (İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 4.baskı, 2013.), s./p.138.

¹⁰⁸ BOA.BEO.4540/340453

¹⁰⁹ BOA.BEO.4559/341897; İ.DUİT.9/56.

¹¹⁰ Özoğlu, s./pp.120-121; Erdost, s./pp.96-97.

Şeyh Ubeydullah'ın Oğulları Seyyit Muhammed Sıddık (Sadık) ve Seyyit Abdülkadir

özerk Kürdistan olduğu istihbaratı alındı.¹¹¹ Türkiye Cumhuriyeti bu tür faaliyetlere göz yummadı ve Şeyh Abdülkadir, Şeyh Said ayaklanmasını destekledi gerekçesiyle Diyarbakır İstiklal Mahkemesi'nde yargılanarak 27 Mayıs 1925'de idam edildi.¹¹²

Sonuç

Şeyh Abdülkadir, babası ile bilfiil isyan harekâtlarının başında bulunmuştu. Hatta bu isyanlar sonucu İstanbul'a getirilen babasını oradan, daha sonra da Musul'dan Mekke'ye giderken kaçırdığını görüyoruz. Burada dikkatimizi çeken Abdülkadir'in babasını Osmanlı'nın merkezinden, korunduğu halde kaçırabilmesidir. Fakat göz ardı etmemiz gereken bir konu, muhtemelen hükümetin bu iki olaya da göz yummuş olabileceğidir. Çünkü Şeyh'i ve oğullarını göz altına almalarının nedeni, İran'ın Rusya ve İngiltere vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ne baskı yapması idi.

Bu olayda dikkat çeken diğer bir konu da babası tarafından yerine halef ilan edilen birinin Osmanlı Devleti tarafından İstanbul'a dönmesine izin verilmesidir. Buradaki izni Osmanlı Devleti'ndeki hükümet değişimine, olayın üzerinden yeterince vakit geçmesine, en önemlisi de bu kişinin göz önünde tutulmak istenmesi olarak yorumlanabilir. Hatta ilerleyen dönemde bu kişi ayan olarak seçilip Ayan meclisinde görev aldığını ve 1919 yılında da Damat Ferid Paşa döneminde Şura-yı Devlet başkanlığı yaptığını görüyoruz ki devlete karşı silahlı isyanda bulunan bir kişinin sonradan devletin en üst düzey makamlarından birisinin başına geçmesi de yoruma açık bir durumdur.

Şeyh Abdülkadir'e baktığımızda babasıyla beraber katıldığı isyan hareketından idam edilinceye kadar Osmanlı ve İran'daki Kürtleri bir araya getirme ve özerk bir bölge oluşturma fikrinden ayrılmadığını, yol ve yöntemi değişse bile bu fikrinin değişmediğini görüyoruz. Emir Bedirhan Ali gibi tam bağımsız bir devlet anlayışını da savunmamıştır. Bunun nedeni olarak babası da dahil olmak üzere her zaman Nakşibendi şeyhi olarak halifeye bağlı olmalarıdır. Diğer bir neden olarak da özerklik fikrinin gerçekleşebilmesi ihtimalini daha yüksek görmüş de olabilir. Tam bağımsızlık istemesiyle hem Osmanlı Devleti'ni hem de İran Devleti'ni karşısına almış olacaktı. Fakat Halifeye-Osmanlıya bağlı bir özerk devlet ile sadece İran'ı karşısına alıyordu. Onun açısından Osmanlı Devleti bu durumdan rahatsız olsa bile bağlılıklarının

¹¹¹ Erdost, s./pp.100-101.

¹¹² Özoğlu, s./pp.120-121.

devam edeceği, Rusya ve İnan'a karşı tampon b6lge olarak kullanacağı için, bu durumun kabul edilebileceğidir. Bu iki devletin birbiri ile de anlaşamaması Şeyh'in işini daha da kolaylaştırmıştır. Fakat Şeyh'in hesaba katmadığı veya g6z ardı ettiği Rusya ve İngiltere vardı. İnan bu iki devleti Osmanlı üzerinde baskı yapmaları için kullanıyordu. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesi, yenilmesi, Rusya'nın 1917 ihtilali ile b6lgedeki etkinliğini kaybetmesi, İngiltere'nin bu b6lgede güçlenmesi zerine Şeyh Abdülkadir'in bu sefer İngilizlerin vasıtasıyla amacını gerçekleştirmeye çalıştığı g6rlr. Şeyh'in ilk zamanlarda İngilizlerin desteğini aldığını fakat Kürtlerin kendi aralarında bir birlik kuramamaları ve kurmalarının imknsız olduğu İngilizler tarafından g6rlmesi üzerine desteklerini geri çekmişlerdi. Ama yine de Şeyh Abdülkadir bu fikrinden vaz geçemeyip, mücadeleyi bırakmamıştır. Bu amaç için hem İngilizlerle g6rşmeye devam etmiş hem de ülke içindeki ayrılıkılarla dirsek temasını sürdürmüştür. Bu dirsek teması da onun sonunu getirmiştir.

Olaya Osmanlı Devleti açısından baktığımızda, O'nun b6lgedeki siyaseti gereği kendisine silahlı başkaldıran, ciddi sıkıntı meydana getiren kişileri tamamen ortadan kaldırmadığını g6ryoruz. Kendi kontrolünde tutarak Rusya'ya ve İnan'a karşı ya tampon b6lge olarak kullanmış ya da onlara karşı etkili olmalarına izin vermiştir. Uluslararası politika gereği, sorulan sorulara cevap verebilmek için ya da bu kişileri kontrolünde tutabilmek amacıyla İnan'ın Őikyetlerini de dikkate almışlardır. Ayrıca yine ortadan kaldırmamalarının bir nedeni de bu kişilerin b6lgede s6z geçen etkin kişiler olmasıdır. Bu kişileri ortadan kaldırması, o b6lge halkını karşısına alma anlamına gelirdi. Yanlarında tutması halkı da yanında tutması demektir. Osmanlı Devleti'nin iki kardeşi birden memleketlerinin dışına sürmediğini de g6ryoruz. Birini sürerken diğerinin Şemdinan'da kalmasına izin vermiştir. Bunun nedeni, biri sürgünde tam onun elinin altındayken diğerinin b6lgede devlete zarar vermesini engellemek, ama aynı zamanda bu durumu İnan ve Rusya'ya karşı koz olarak kullanmaktı. Osmanlı Devleti'nin ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde ise bu eski politikanın tamamen değiştiğini s6yleyebiliriz.

Şeyh Ubeydullah'ın Oğulları Seyyit Muhammed Sıddık (Sadık) ve Seyyit Abdülkadir

KAYNAKÇA

1. ARŞİV KAYNAKLARI

A.BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

Bab-ı Âli Evrak Odası (BOA. BEO), 2000/149979; 2047/153522; 1964/147296; 2090/ 156701; 1362/177110; 2336/ 175143; 2379/ 178402; 3041/ 228032; 718/278787; 3937/295274; 3936/295168; 4125/309323; 4191/314307; 4540/340453; 4559/341897.

Dahiliye Nezareti, İdare Evrakı, (BOA.DH-İD), 122/6.

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi, (BOA. DH.MKT) ,2393/23; 2479/4212; 580/ 47; 1157/22;1899/90; 2898/18.

Dahiliye Nezareti Muhaberatı-ı Umumiye İdaresi (BOA. DH.MUİ), 71/68.

Dahiliye Nezareti,Şifre Kalemi,(BOA.DH.ŞFR.) 65/41, 113.

Dahiliye Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu (BOA.DH.TMIK.M), 79/12; 130/ 2; 129/35; 213/37,30.

Hariciye Nezareti Siyasi Kısım, (BOA. HR.SYS), 705/1; 91/6.

İrade-i Dahiliye,(BOA. İ.DH),816/65899.

İradeler Taltifat, (BOA.I.TAL), 492/35

Sadaret Maruzatı,(BOA. Y.A.RES), 8/9; 17/38.

Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Mütenevvi Maruzat Evrakı (BOA. Y.MTV),306/5.

Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Askeri Maruzat, (BOA.Y.PRK.ASK),7/55; 4/43; 7/34; 4/54; 4/60; 4/79; 7/55; , 6/25.

Yıldız Tasnifi Perakende Komisyonlar Maruzatı, (BOA.Y.PRK.KOM), 3/65.

Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Yaverân ve Maîyyet-i Seniyye Erkan-ı Harbiye Dairesi, (BOA.Y.PRK.MYD.), 1/91, 88.

Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Umûm Vilayetler Tahriratı, (BOA.Y.PRK.UM.), 6/117;5/40; 47/105; 9/50 ;6/81; 65/71.

B.İRAN ARŞİVİ

Güzide-i Esnâd-ı Siyasî-i İran ve Osmanî, Devre-i Kaçar,(GESİO): Tahran: Vezâret-i Umurû Harici Cumhurû İslamî İran, c.3, 1368-1375.

.....: Tahran: Vezâret-i Umurû Harici Cumhurû İslamî İran, c.4, 1368-1375.

2. KİTAPLAR

- Abdulla , Nejat, İmparatorluk Sınır ve Aşiret (Kürdistan ve 1843-1932 Türk-Fars Sınır Çatışması), İstanbul: Avesta, 2010.
- Avyarov, Osmanlı-Rus ve İran Savaşları'nda Kürtler, Ankara: Sipan Yayıncılık, 1995.
- Bayrak, Mehmet, *Kürtler ve Ulusal-Demokratik Mücadeleleri*, Ankara:Özge Yayınları, 2.baskı, 2013.
- Celil, Celile, *Kürt Halk Tarihinden 13 İlginç Yaprak*, İstanbul: Evrensel Basın Yayın, 2007.
-, *1880 Şeyh Ubeydullah Ayaklanması*, İstanbul: Peri Yayınları, 3.baskı, 1998.
- Çadırcı, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara:Türk Tarih Kurumu, 2.baskı, 1997.
- Erdost, Muzaffer İlhan, *Şemdinli Röportajı*, Ankara:Onur Yayınları, Genilletilmiş baskı, 1993.
- Hakan, Sinan, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kürtler ve Kürt Direnişleri (1817-1867)*, İstanbul: Doz Yayıncılık, 2.baskı, 2011.
- İlter, Aziz Samih – Ryder, C.H.D., *Osmanlı –İran Sınırından Anılar*, Haz:Ali Murat Kurşun, İstanbul:Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği, 2014.
- Jwaideh, Wadie, *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi Kökenleri ve Gelişimi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 7.baskı, 2012.
- Kahraman, Ahmet, *Kürt İsyancıları Tedip ve Tenkil*, İstanbul:Evrensel Basım Yayın, 4.baskı, 2013.
- Minorsky, V., Th.Bois, D.N.Mac Kenzie, *Kürtler ve Kürdistan*, İstanbul: Doz Yayınları, 2.baskı, 2004.
- Moltke, Helmuth Von, *Kürdistan Dağlarından*, İstanbul:Örgün Yayınevi, 2010.
- Nikitine , Basıl, *Kürtler*, İstanbul: Örgün Yayınevi, 2.baskı, 2010.
- Özoğlu, Hakan, *Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği*, İstanbul: Kitapyayınevi, 2005.
- Sinno, Abdurrauf, *Osmanlı'nın Sancılı Yıllarında Araplar-Kürtler-Arnavutlar*, İstanbul: Selenge Yayınları, 2011.
- Tori (M.Kemal Işık), *Kürtlerin Yakınçağ Tarihi*, Can Matbaacılık, İstanbul, 2006.

Şeyh Ubeydullah'ın Oğulları Seyyit Muhammed Sıddık (Sadık) ve Seyyit Abdülkadir

TUNAYA, Tarık Zafer, Türkiye'de Siyasal Partiler, İstanbul: İletişim Yayınları,c.1, 1998.

Uşak, Hasan, *Kürdistan'da Aşiretçilik ve Milliyetçilik*, İstanbul: Aram Yayıncılık, 2005.

Uçarol ,Rıfat, *Siyasi Tarih*, Filiz Kitapevi, 5.baskı, İstanbul, 2000.

Yeni ve Yakınçağda Kürt Siyaset Tarihi, Haz: Celile Celil, M.A.Gasaratyan, O.İ.Jegalina, M.S.Lazarev, Şakire Xidoeye Mihoyan, Çev: M.Aras, İstanbul: Peri Yayınları, 3.baskı, 1998.